

Види вправ у навчанні лексики

Невід'ємною частиною процесу засвоєння лексики є вправи. Щоб вони являли собою цілісну систему, необхідно встановити типологію труднощів, розподілити матеріал відповідно темам, етапам навчання, цільовій направленості, враховувати можливості тривалої та оперативної пам'яті, зорового, слухового, мовного, рукомоторного аналізаторів.

Створення раціональної системи вправ є ключем до вирішення проблеми навчання іншомовного мовлення. Важливість системи вправ полягає в тому, що вона забезпечує як організацію процесу засвоєння, так і організацію процесу навчання.

Ю.І.Пассов визначає з точки зору організації процесу навчання система вправ має забезпечити:

1. Підбір необхідних вправ, що відповідають характеру певної навички або певного вміння;
2. Визначення необхідної послідовності вправ;
3. Розташування навчального матеріалу та співвідношення його компонентів;
4. Систематичність/регулярність виконання певних вправ;
5. Взаємозв'язок різних видів МД.

З точки зору організації процесу навчання система вправ потребує матеріального втілення, яке вона знаходить у підручнику.

Вправа – це спеціально організоване в навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння ними або їх удосконалення.

Структура вправи (три – або чотирифазна):

- 1 – завдання;
- 2 – зразок виконання;
- 3 – виконання завдання;
- 4 – контроль.

Щоб підібрати необхідні вправи для різних компонентів системи, слід визначити типи і види вправ за певними критеріями, охарактеризувати їх та виявити їх відповідність для формування тих чи інших навичок або вмінь мовлення (ДОДАТОК 1).

Р.К.Миньяр-Белоручев дає таке визначення системи вправ: «Система вправ, будучи основою системи навчання, характеризується науковістю, комунікативною спрямованістю, послідовністю, взаємною обумовленістю, доступністю вправ та повторюваністю мовного матеріалу та мовленнєвих дій на всіх ступенях системи».

«Вправа – це організовані навчальні дії учнів, обмежені за цілями, дозі знань, навичок та вмінь та навчальному матеріалу».

На початковому ступені переважають усні безперекладні умовно – комунікативні вправи, що виконуються в аудиторії під керівництвом викладача з широким застосуванням хорових форм роботи, лексичних ігор, зображального і предметного унаочнення. Певна частина вправ має виконуватись письмово як у аудиторії, так і вдома.

На середньому ступені зростає роль письмових вправ, особливо тих, що виконуються вдома самостійно. Поряд з умовно-комунікативними вправами використовуються некомунікативні у зв'язку з ускладненням лексичного матеріалу, що потребує використання аналітичних операцій для подолання труднощів, пов'язаних з формою, значенням та вживанням ЛО.

На старшому ступені поряд з подальшою активізацією реального словникового запасу розширюється потенційний словниковий запас студентів, що підсилює роль вправ з багатозначними, складними, похідними та інтернаціональними словами. При цьому зростає питома вага самостійної роботи студентів з новою лексикою, удосконалюються прийоми користування двомовними словниками.

Основним типом вправ у навчанні лексики є умовно-комунікативні, рецептивно-репродуктивні та продуктивні вправи, в яких учень сприймає зразок мовлення і виконує з ним певні дії (в усній або письмовій формі) згідно створеної учителем ситуації мовлення, виконуючи такі види вправ:

- імітація зразка мовлення;
- лаконічні відповіді на альтернативні запитання вчителя;
- підстановка у зразок мовлення;
- завершення зразка мовлення;
- розширення зразка мовлення;
- відповіді на інші типи запитань;
- самостійне вживання лексичних одиниць у реченні;
- об'єднання зразка мовлення у понад фразові єдності – діалогічну та монологічну.

Якщо учитель починає із загальних питань, на які очікує короткі відповіді, він перевіряє розуміння учнями лексичних одиниць; почати репродукцію мовної лексичної одиниці доцільно або з імітації зразка мовлення, або з лаконічних відповідей на альтернативні запитання, де матеріал для відповіді учня "закладений" у запитанні вчителя.

Поряд з умовно-комунікативними у процесі засвоєння лексичних одиниць застосовуються і не комунікативні вправи:

- а) на засвоєння форми і значення лексичних одиниць;

б) на засвоєння сполучуваності слів.

Дотримання усіх зазначених умов навчання дозволяє зробити навчання іншомовної лексики більш ефективним.

Підстановчі елементи у вправах можуть бути вербальними і підказуватися усно вчителем або подаватися списком, з якого учень може вибирати потрібну ЛО, та невербальними (малюнки тощо).

Г. В. Рогова пропонує свою систему вправ для тренування лексики. Тренування учнів у засвоєнні слів реалізується за допомогою вправ, укріплюється семантику нових слів і словосполучень, утворених на основі смислової сумісності. Всі лексичні вправи діляться відповідно до цього на дві категорії, спрямовані на:

- 1) запам'ятовування слова, його семантики в єдності з вимовою і граматичною формою;
- 2) формування сполучень слів смислового характеру.

Наведемо набір вправ першої категорії:

- Назвати зображені на малюнку предмети;
- Вибрати з ряду слів одне, що відповідає даній ситуації (темі);
- Виключити з ряду слів слово, яке не відповідає цій ситуації (темі);
- Утворити з виділеним словом інші пропозиції за зразком, наприклад:
Er abonniert die Zeitung "Pravda".
- Доповнити пропозицію (або заповнити пропуски в пропозиції) відповідними словами; слова дані під рисою або наводяться учнями по пам'яті;
- Спожити в даному реченні синонім до виділеного слова;
- Надати пропозиції протилежний зміст, вживши замість виділеного слова – антонім;
- Поставити питання до висловлювання, з'ясувавши ту інформацію, яку потрібно отримати (у питанні передбачається вживання нового слова);
- Відповісти на запитання, вживши нове слово.

До цих вправ примикають різноманітні «ігри в слова». Наприклад,

- ігри з елементами кросворду типу: хто назве більше слів на тему ... ; Вчитель дає дефініцію, учні повинні назвати слово; на дошці малюються клітинки, число яких відповідає кількості букв у слові, і заноситься першим буква, потім дається дефініція, наприклад: Das ist ein Ding, das man beim schlechten Wetter braucht. Правильні поєднання (дієслівного або атрибутивного характеру): eine Note halten den Vortrag geben;
- Підберіть з «розкиданих» слів поєднання;

- Побудуйте сполучення, що означають приналежність даних предметів членам вашої родини, ваших друзів і т. д.

Третій етап роботи над лексикою - застосування. Тут від учнів вимагається використовувати нові слова у висловлюваннях, в діалогічній і монологічній формі, розуміти текст на аудіювання, розуміти нові слова при читанні тексту. Слід зауважити, що володіння словом іноземної мови в значній мірі залежить від характеру закріплення і від практики, а не від способу введення. І центральною ланкою в усій роботі по створенню лексичних мовних навичок є другий і третій етапи, тобто створення міцних і гнучких лексичних мовних навичок.

Наведемо приклади *умовно-комунікативних вправ* для автоматизації дій учнів з ЛО активного мінімуму.

I. Автоматизація дій учнів з новими ЛО активного словника.

- імітація ЗМ;
- лаконічні відповіді на альтернативні запитання вчителя;
- підстановка у ЗМ (ДОДАТОК 4);
- розширення ЗМ (ДОДАТОК 5);
- відповіді на інші запитань;
- самостійне вживання ЛО у фразі/речення;
- об'єднання ЗМ у понадфразові єдності - діалогічну та монологічну.

Некомунікативні вправи:

а) на засвоєння форми і значення ЛО:

- повторення слів, словосполучень і мовленнєвих кліше за вчителем/диктором з виділенням наголосу, важкого звука, звукосполучення;
- згадування і називання слів з певною орфограмою, афіксом тощо;
- групування слів за різними формальними ознаками: словотворчими компонентами, частинами мови тощо;
- розташування слів у алфавітному порядку;
- згадування та називання усіх видових понять при називання родового поняття;
- вибір з ряду слів того слова, що відповідає (не відповідає) даній темі (ДОДАТОК 3).
- заповнення пропусків у реченнях відповідними словами (ДОДАТОК 2);
- називання слова за його дефініцією або зображенням;
- вибір синоніма /антоніма/еквівалента рідною мовою (ДОДАТОК 7).

б) на засвоєння сполучуваності слів:

- складання словосполучень з окремих слів (ДОДАТОК 9);

- розширення речення за рахунок означень до виділених іменників. Додатків до дієслів-присудків тощо;
- називання іменників, які можуть вживатися з певним дієсловом, прикметників – з даним іменником (ДОДАТОК 6);
- вилучення з ряду слів слова, яке не поєднується з ключовим словом (ДОДАТОК 8);
- знаходження еквівалентів у рідній мові до даних сталих словосполучень іноземної мови (ДОДАТОК 6).

II. Автоматизація дій учнів з лексичними одиницями пасивного і потенціального словників.

Некомунікативні:

- заповнення пропусків у тексті при читанні, що розвиває здатність до прогнозування;
- співвіднесення багатозначного слова у даному контексті з його еквівалентами в рідній мові;
- вибір значення багатозначного слова, наявного у контексті, з кількох даних значень;
- визначення значення підкресленого багатозначного слова у даному контексті за словником;
- визначення значення фразеологізму за словником;
- вибір ключових слів у реченні/абзаці;
- знаходження у тексті інтернаціоналізмів;
- визначення значень незнайомих слів за їх компонентами;
- визначення значення похідних слова, утворених від відомих коренів за допомогою відомих афіксів;
- визначення нових значень багатозначних слів за контекстом;
- здогадка про значення незнайомого слова за контекстом.

На різних ступенях навчання застосовуються різні лексично спрямовані вправи.

Велике значення має тестування лексики:

1. Вставити пропущені дієслова в реченні, використовуючи подані дієслова.
2. Вставити пропущені дієслова в кожне речення, вибираючи одне із трьох, поданих у дужках.
3. Заповнити пропуски в реченнях, підставляючи одне із трьох слів чи словосполучень, наведених до кожного речення.
4. Доповнити речення словами із списку відповідно до контексту (ДОДАТОК 2).
5. Підібрати до слів, поданих в лівій колонці, синоніми.

6. Підібрати до слів у лівій колонці антоніми із правої. Скласти пари протилежних за змістом речень.

7. Знайти місце пропуску слова в реченні і вставити потрібне з теми.

Комп'ютер є інструментом, який організовує самостійну роботу учнів і керує нею. Найчастіше використовуються такі вправи:

1. Діалог з вибраною відповіддю. Для відповіді комп'ютеру вибирається один із запропонованих варіантів.

2. Вправи на заповнення пропусків. Комп'ютер пропонує текст чи ряд речень з пропусками. Необхідно заповнити пропуски, скориставшись підказкою у вигляді слів рідної мови, пізніше здійснювати переклад іноземною мовою у потрібній формі.

3. Вправи для самоконтролю володіння словником. Можливі варіанти таких вправ:

а) Комп'ютер пропонує список для перекладу.

б) Комп'ютер пропонує порівняти два списки слів (рідною мовою та іноземною), потрібно знайти еквівалентні пари в обох мовах.

в) Комп'ютер пропонує порівняти два списки іноземних слів і встановити пари синонімів чи антонімів.

Використовуються також комп'ютерні ігри, наприклад:

1. Злови слово. На екрані пропливає зграя риб – слів, і рибалка повинен виловлювати їх і розташовувати в потрібному порядку. Робоча мова програми – іноземна.

Таким чином, до вправ, які переважають на середньому етапі навчання відносять умовно – комунікативні вправи, поряд з ними використовуються не комунікативні вправи у зв'язку з ускладненням лексичного матеріалу та зростає ефективність виконання письмових вправ, а особливо тих, що виконуються вдома самостійно. Доцільно також використовувати на уроках різноманітні комп'ютерні програми, для того, щоб викликати інтерес в учнів до вивчення іноземної мови, а також для кращого засвоєння лексики за допомогою виконання різних типів вправ.

Список використаних джерел:

1. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. кол. авторів під кер. С.Ю.Ніколаєвої. - К.: Ленвіт, 2002. - 328с./ст. 92-105.
2. Миньяр-Белоручев Р.К. Механизм билингвизма и проблема родного языка при обучении иностранному // Иностранные языки в школе.- 1991.- № 5.- С.14-16.
3. (Шатилов С.Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе . – Л.: Просвещение, 1986 – с. 129).
4. Навчання лексичного матеріалу. Сучасна технологія навчання іншомовного матеріалу. – К.: Ленвіт, 1996. – С. 39-51.
5. Бігич О.Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи: Навчальний посібник. - К.: Ленвіт, 2006. - 200 с./ст. 39-59
6. 4. Маслыко Е. А., Бабинская П. К., Будько А. Ф., Петрова С. И. Настольная книга преподавателя иностранного языка. – Мінськ.: Вышейшая школа, 1996. – 522 с.